

Jukka Peltovirta

Hämeen Heimoliitto ja kotiseututyö Hämeessä 1900-luvulla

Historiallinen Häme ja hämäläisyys

Tutkimuksen valossa Häme on osoittautunut Suomen vanhimmaksi maakunnaksi, jonka sanotaan ulottuneen "suolamerestä suolamereen", Suomenlahdelta Pohjanlahteen. Ruotsin vallan aikana Hämeen aluetta jaettiin hallinnollisesti moneen kertaan, usein hämäläisten asuttamia alueita hajottaen.

Jo linnaläänien muodostaminen 1300-luvulla leikkasi mahtavan alueen Hämeestä Kokemäenkartanon lääniin, jonka raja ulottui aina Kangasalle ja Virroille saakka. Ruotsalaisten johtama hallinto siirsi myöhemmissä ratkaisuissa Itä-Hämeen Mikkelistä käsin hallittavaksi. Juhani Saarenheimo sanookin kirjassaan *Kun toimeen tartuttiin*, että tuolloin rajat piirrettiin sattumanvaraisesti ilman asioista perillä olevaa tietoa. 1420-luvulla Kokemäenkartanon lääniin kuulunut Hämeen alue sai kartoissa nimen Ylä-Satakunta, jota nimeä alue yhä monissa yhteyksissä kantaa. Saarenheimo käyttää kirjassaan alueesta nimeä Satakunnan Häme ja samaan viittaa myös Ikaalisten suunnalla käytössä oleva Sata-Häme.

Historiallisen Hämeen rajoja etsittäessä on turvaututtava olemassa oleviin niukkoihin kirjallisiin lähteisiin sekä Hämeen "kieleen", murteeseen, joka ominaispiirteiltään eroaa kaikista muista Suomen murteista. Häme on siellä, missä hämettä puhutaan!

Hämäläisyyteen liittyy myös kysymys Hämeen asuttamisesta. Teoriat ja niiden perustelut eroavat toisistaan. Hyvinä yhteenve-tona voisi sanoa, että Hämeeseen on tullut asukkaita eri suunnilta eri aikoina ja tulijoista on vähitellen muodostunut Hämeen heimo, jolta nykyhämäläiset ovat maan ja kulttuurin

perineet. Sama muuttoliike jatkuu edelleenkin ja edellä esitetyn perusteella hämäläiseksi itseään voi sanoa Hämeessä asuva, itsensä hämäläiseksi tunteva ja oman kotiseutunsa hyväksi toimiva. Muualta muuttaneilla on toki omat heimojuurensa, mutta niiden tunnistaminen ei estä myös uuden kotiseudun Hämetunteen heräämistä.

Kotiseututyö herää Hämeessä

Järjestäytynyt kotiseudun ja sen kulttuurin hyväksi tapahtuva toiminta pääsi alkuun 1800-luvun lopulla kansallisen heräämisen innoittamana. Hämeen vanhin nuorisoseura perustettiin Ruovedelle 1882 ja seuraavana oli Vesilahti 1887. Hämäläis-Osakunta oli osaltaan innostamassa seurojen perustamiseen ja niinpä vuoteen 1905 mennessä Hämeessä oli jo 45 nuorisoseuraa, joista kymmenellä oli oma nuorisoseuratalonsakin.

Nuorisoseurat toimivat nuorison kulttuurin kohottamiseksi, mutta myös muiden paikallisten yhdistysten toimintaan sisältyi vuosittaisia tapahtumia, joissa kansankulttuuri kukoisti ja kehittyi. Näillä tilaisuuksilla oli yhdistyksille tärkeä taloudellinen merkitys toimintaan tarvittavien varojen keräämisessä, mutta samalla ne rakensivat kylä- ja pitäjäyhteisöihin yhteishenkeä ja antoivat ajalle tyyppillisiä kulttuurielämyksiä. Toimeliaita juhlien järjestäjiä varsinaisen tehtäväalueensa ohessa olivat mm. maanviljelysseurat, vapaapalokunnat sekä voimistelu- ja urheiluseurat. Näiden lisäksi toimijoina olivat monet muut yhdistykset.

Ruovesi sai ensimmäisenä Hämeessä myös kotiseutuyhdistyksen 1915. Tässäkin tuli sytykettä Hämläläis-Osakunnasta käsin. Tosin parin vuoden projektin jälkeen yhdistys uinahti yli 15 vuodeksi, mutta museoinnostus herätti väen uudelleen toimintaan Ruovedellä 1932. Samana vuonna perustettiin myös museo-hankkeen ympärille Oriveden kotiseutuyhdistys. Mutta sinne ehdittäessä oli jo ehditty perustaa Hämeen Heimoliitto ajamaan Hämeen ja hämläläisyyden asiaa.

Hämeen Heimoliitto 75 vuotta

1900-luvun alussa virinnyt innostus kotiseutututkimukseen näkyi mm. Hämläläis-Osakunnassa, jossa asiaa toi esille erityisesti tohtori A. A. Koskenjaakko. Hänen innostamanaan perustettiin Helsinkiin Hämeen tutkimusseura, mutta syttynyt maailmansota tukahdutti seuran toiminnan heti alkuunsa. Kansalaissodan jälkeen heräsi ajatus perustaa eri kansalaispiirejä yhdistävä yhdistys. Ajatus sai vauhtia Hämeenlinnassa 1924 pidetyssä ensimmäisessä Heimojuhlassa, jonka yhteydessä muodostettiin toimikunta valmistelemaan hämläläisten oman yhdistyksen perustamista.

Tulosta syntyi nopeasti, sillä jo maaliskuun ensimmäisenä päivänä 1925 voitiin pitää Hämeen Heimoliiton perustava kokous. Alkuinnostus oli valtava ja täynnä toimintaideoita.

Yksi aktiivisimmista hallituksen jäsenistä oli kirjapainon johtaja Arvi A. Karisto, joka otti vastatakseen Heimoliiton julkaisujen kustantamisesta. Ensimmäistä kirjaa varten järjestettiin kirjoituskilpailu, jonka voitti Alma Aarni kirjallaan *Vanhaan hyvään aikaan*. Vuonna 1928 julkaistu kirja aloitti sarjan *Hämettä ja hämläläisiä*. Samana vuonna ilmestyi ensimmäinen kirja myös sarjoihin *Hämeenmaa* ja *Häme kuvina*. Vuoteen 1939 mennessä oli julkaistu jo 14 teosta. Sotavuodet toivat tauon kirjojen julkaisuun, mutta vuonna 1944 toiminta jälleen jatkui – tosin aiempaa verkkaimmessa tahdissa.

1950-luvun alussa alkoi vaativa urakka, *Hämeen Historian* kirjoittaminen. Kolmen vuosikymmenen työn tuloksena vihdoinkin vuonna 1986 yhdeksän suurta nidettä käsittävä *Hämeen Historia* oli valmis. Sen viisi osaa sisältää Hämeen vaiheet esihistoriasta nykyaikaan

asti. Alkuvuosien sarjoista on sotien jälkeen saanut jatkoa vain *Hämeenmaa*-sarja, jota on ilmestynyt jo 16 kirjaa. 1980- ja 90-luvuilla Heimoliiton julkaisutoiminta oli vähäistä joutu- en mm. vuosikymmenten vaihteen talouslamasta. Uusi vuosituhat on alkanut vilkkaana, vuonna 2000 ilmestyy suunnitelmien mukaan ainakin kolme uutta kirjaa.

Hämeen Heimoliiton säännöt sisältävät yksityiskohtaisen luettelon liiton tarkoituksesta ja tehtävistä. Tässä muutamia poimintoja:

Liiton toimialue käsittää historiallisen Hämeen maakunnan ja sen tarkoituksena on:

- syventää Hämeen väestön rakkautta ja kiintymystä kotiseutuun,
- edistää maakunnan entisyyden ja nykyisyyden tuntemusta,
- kehittää Hämeen maakunnan henkistä ja taloudellista vaurastumista, sekä
- edistää yhteishenkeä eri kansalaispiirien kesken.

Liitto toimii toimialueensa kotiseutuyhdistysten keskuselimenä ja luonnonsuojelu- ja maisemanhoitotyön keskittävänä elimenä. Vm. tehtävä on jäänyt merkitykseltään pieneksi sen johdosta, että Heimoliiton perustamisen jälkeen luonnonsuojelu ja ympäristöhoito ovat saaneet omat järjestönsä ja hallintoviranomaiset. Toki Heimoliiton ympäristötoimikunta edelleen järjestää vuosittain tilaisuuksia nuorille luonto- ja ympäristökasvatuksen alueelta sekä järjestää ympäristön viihtyisyyttä parantavia kampanjoita.

Pitkässä Heimoliiton tehtäväluettelossa mainitaan kokous- ja juhlatilaisuudet, joista erityisesti vuosittain järjestettävä Heimojuhla on kerännyt joinakin vuosina suuriakin osanottajajoukkoja. Julkaisutoiminta tuli jo edellä käsiteltyä, mutta listaa riittää: Hämettä koskeva tutkimustyö, Hämeen suurmiesten muiston vaaliminen, museo- ja arkistotoiminta, ystäväkuntatoiminta, muistomerkit, Hämeen matkailu jne.

Heimoliiton jäseninä voivat olla Hämeen kunnat ja seurakunnat, yhdistykset ja säätiöt sekä yksityiset henkilöt, jotka voivat vuosittain jäsenmaksunsa maksavia vuosijäseniä tai kerralla isomman maksun maksavia ainaisjäseniä. Yritykset voivat tulla liiton kannattajajäseniksi. Viime vuosien uusin jäsenryhmä ovat kylätoimikunnat.